

Carles Riba, *Llibres de poesia. Amb tots els comentaris del poeta*, edició i textos establerts per Jordi Malé, Barcelona, Edicions 62, 2019, 568 p., ISBN: 978-84-297-7774-1.

Així com a Riba el primer vers de les seves *Elegies* li va arribar, dins els boscos de Bierville, «armat d'una exigència de continuació», l'edició crítica de *Les dones i els dies*, de Gabriel Ferrater a cura de Jordi Cornudella el 2018, naixia també proveïda d'una necessitat de prossecució que va crear, si més no en els feliços que la hi vam voler veure, unes òptimes expectatives d'excel·lència. I el volum a què es dedica aquesta ressenya, que cal considerar, pel format i les característiques, el segon de la «Sèrie poetes» —tot i que aquest nom no apareixia en el primer— aconsegueix amb escreix aquestes expectatives.

La coberta del llibre dona informació sobre tres aspectes importants del seu contingut, més enllà de quin n'és l'autor. D'entrada, el títol, *Llibres de poesia*, avisa que s'hi han compilat tots els textos de Carles Riba que el poeta va recollir en un volum, editat o inèdit. Tot seguit, el subtítol, *Amb tots els comentaris del poeta*, informa que els textos van acompanyats per tots els comentaris que el mateix Riba en va fer. Finalment, la notificació que «edició i textos» han estat «establerts per Jordi Malé» no fa altra cosa que confirmar les expectatives de qualitat del volum, perquè, com se sap, Malé ha portat els estudis sobre Carles Riba a un grau preeminent, a un pas més enllà de les troballes dels grans crítics que abans que ell han esbrostat els estudis ribians: des de Ferraté fins a Miralles, passant per Ferrater, Molas, Medina, Sullà, Guardiola, etc., per citar-ne sols alguns dels més reputats. A banda dels nombrosos articles que li ha dedicat, són fonamentals els seus densos i documentats monogràfics sobre el poeta: *Carles Riba i el Noucentisme. Les idees literàries (1913-1920)* (1995), *Poètica de Carles Riba. Els anys del postsimbolisme 1920-1938* (2001) o *Carles Riba i la traducció* (2006)

Ja a l'interior, índexs (de títols i de primers versos, i general, p. 545-568) a banda, el llibre es presenta dividit en tres parts: la introducció, l'edició dels llibres de Riba i la dels comentaris ribians.

La «Introducció» (p. 9-23), com calia, justifica *a)* la disposició dels llibres, *b)* la inclusió dels comentaris i *c)* els criteris d'edició. *a)* Així, quant a l'obra publicada, a partir del succint repàs —la descripció detallada es fa al davantal que encapçala cada llibre— de les diferents edicions en vida de Riba dels seus set llibres de poesia, s'argumenta la consideració dels dos llibres d'estances com a dues obres independents (*Primer llibre d'estances* i *Segon llibre d'estances* en comptes d'*Estances. Llibre primer / Llibre segon*, com havien fet Marfany i Sullà en les seves edicions de les obres completes) i la disposició de *Del joc i del foc* després de les *Elegies de Bierville* (i no a l'inrevés, com havien fet els editors anteriors). Tot plegat, sobre l'evidència de la darrera documentació avalada per Riba, en el primer cas, i de la cronologia de la publicació, en el segon.

Pel que fa a les dues obres inèdites, el *Residu de la paraula a lloure* i els *Poemes (nou llibre, encara sense títol)*, el curador defensa la seva inclusió com a *llibres* donant proves documentals de la voluntat del poeta de publicar-los, si més no en algun moment de la seva vida. El segon no es va publicar perquè la mort del poeta no li va permetre d'acabar-lo i Malé es basa en l'anotació ribiana de la coberta del plec del primer (que diu «seguint els dos llibres d'Estances, en cos més petit i amb un breu prefaci») per assumir que el desig de Riba era de publicar-lo, potser en algun volum que aplegués els dos llibres amb el *Residu*, si bé també podria haver assumit el contrari atenint-se als fets que l'anotació en qüestió va ser ratllada pel mateix Riba i que la seva voluntat darrera coneguda, com apunta Malé mateix (p. 13), va ser de no publicar uns poemes escrits en vers lliure; afirmació que, en canvi, sí que li serveix per argumentar la seva proposta de títol per al *Residu*. En aquest sentit, Malé proposa sengles nous títols per a cadascun d'aquests reculls, a la llum dels testimonis autògrafs conservats al Fons Carles Riba - Clementina Arderiu de l'Arxiu Nacional de Catalunya (consultables al web del Corpus Literari Digital de la Càtedra Màrius Torres de la Universitat de Lleida), atès que els que s'havien imposat fins ara eren facticis: *Residu de «La paraula a lloure»* i *Poemes per a un nou llibre encara sense títol*.

A banda del rigor aplicat en la disposició, en la tria dels títols, etc., la inclusió dels comentaris que Riba va deixar tot al llarg dels seus escrits sobre la pròpia obra és sens dubte una altra de les aportacions més originals del volum: disposar, reunides, de totes les observacions que un poeta ha fet per explicar la seva poesia és una feina ingent que no té preu, d'una vàlua extraordinària no ja per al lector especialitzat, sinó també per al lector corrent que pot trobar-hi una porta d'entrada segura als textos i, és clar, un estímul per aprofundir en una de les obres de la literatura catalana més importants

del segle xx. Hi ha, doncs, en el curador, una actitud que hauria de ser central en qualsevol editor filològic: la d'oferir un text rigorós, però també la de fornir eines al lector per a la interpretació del text. Exactament, Malé diu que «aquesta edició no pretén sinó facilitar la doble lectura: la dels poemes i la dels seus comentaris» (p. 19).

La novetat de la inclusió dels comentaris demanava —i així ho ha interpretat l'exigència de l'editor— una justificació acurada i per fer-ho Malé recorre a un argument incontestable: si es pot demostrar que el mateix Riba deia que un poema es pot explicar, el recurs als comentaris propis als seus poemes és, si no imprescindible, absolutament necessari. A tal fi, addueix dues declaracions aparentment contradictòries de Riba: la distància entre l'afirmació «un poema no s'explica», de 1949, i «Es pot explicar un poema? [...] Seria llarg d'exposar per què jo entenc que sí», del 1953, s'entén perquè la primera està feta, sempre segons Malé, «des del punt de vista del creador» i la segona «atenent al possible receptor dels poemes». L'explicació de l'aparent paradoxa recorda les conegudes paraules de Dámaso Alonso (a *Poesía española. Ensayo de métodos y límites estilísticos*, Madrid, Gredos, 1976, p. 38) que Carles Riba hauria subscrit i que, implícitament, donen suport també a la decisió d'incloure els comentaris de l'autor en el llibre: «A ambos lados de la obra literaria hay dos intuiciones: la del autor y la del lector. La obra es registro, misterioso depósito de la primera, y dormido despertador de la segunda. La obra supone esas dos intuiciones, y no es perfecta sin ellas.» La conclusió de Malé (p. 17), doncs, és clara: «mitjançant notes o per altres procediments es pot contribuir a l'«explicació» d'un poema». «El primer conocimiento de la obra poética», continua Alonso, és «el del lector y consiste en una intención totalizadora, que, iluminada por la lectura viene como a reproducir la intuición totalizadora que dio origen a la misma, es decir, la de su autor.» La lectura dels comentaris d'aquest —l'autor— ha de ser guia i estímul per a la intuïció d'aquell —el lector— per tal d'arribar a l'«ànima» del text, és a dir, del seu autor (la «idea del alma» pròpia del poema, de què parlava Ferraté a la seva *Dinámica de la poesía*, Barcelona, Seix Barral, 1968, p. 27). I «ànima» és, de fet, un dels mots clau de l'estilística idealista, des de l'*Stilkritik* de Vossler (mestre de Riba a Alemanya), del *Zirkel im Verstehen* spitzerià, fins al estudi de Dámaso Alonso (d'aquí que hagi portat a col·lació la citació de l'il·lustre filòleg madrileny). Mot clau, d'altra banda, que Malé deu tenir molt present quan el fa aparèixer dues vegades en parlar de les *Elegies* ribianes: llibre «que relata el viatge espiritual del poeta ànima endins» (p. 10); «I és que en cap altra obra com a les *Elegies* Riba s'havia abocat tan ànima endins: en aquells poemes tot el seu ésser hi era contingut de forma nua i essencial» (p. 16).

L'epígraf dedicat a explicar «La present edició» comença exposant el contingut del davantal que encapçala cada llibre, que consta de dues parts: en una primera, hi

ha la descripció de totes les edicions del llibre fetes en vida de Carles Riba, en el cas dels llibres publicats, o dels testimonis conservats, en el dels inèdits (en tant que les edicions també són testimonis, potser hauria resultat més clar distingir entre «edicions», per als llibres publicats, i «autògrafs», per als inèdits); en la segona part, s'expliquen detalladament els criteris d'establiment del text. Després, l'epígraf continua fent esment de les altres edicions de la poesia de Riba anteriors a la que ens ocupa aquí, que no són «preses com a referència en tant que pòstumes» (més endavant tornaré sobre aquest punt), és a dir les de Marfany, de 1965, i de Sullà 1984 i 1988, i l'edició crítica de les *Elegies* de Medina, de 1994. L'edició de Malé, «però, feta de cap i de nou» (Sullà deia a la seva que el respecte pel text de Riba l'havia portat a col·lacionar-lo «de cap i de nou»), «se n'aparta en diversos aspectes» (p. 20). El primer, és que cada llibre es complementa amb la cronologia dels textos, cosa que ja havien fet Marfany i Sullà, sols que ara es detalla exactament la procedència de les dates, que evidencien alguns desencerts de les edicions pòstumes anteriors. Segonament, la cura en la transcripció del text i el respecte per les solucions lèxiques («grave», «pantejar», «enc») i ortotipogràfiques (els guions i els interrogants inicials) de Riba (p. 21), també com suposadament van fer Marfany i Sullà («he adoptat el criteri de Marfany de transcriure amb una fidelitat absoluta el text de Riba», deia Sullà a la nota a la seva edició, i Marfany: «No cal dir que hem respectat totalment, en tots els casos, el text de Riba»), sols que en aquesta nova edició el text s'ha regularitzat segons la normativa actual (sempre que això no comportés un canvi fonètic), s'han sistematitzat algunes de les preferències ortotipogràfiques ribianes —algunes realitzacions de les quals havien passat inadvertides a les edicions pòstumes anteriors— i esmenat alguns errors tipogràfics dels textos base. L'aplicació de la normativa actual es defensa perquè Riba —com altres autors coetanis— va anar adaptant els seus textos a l'evolució de la normativa: en les edicions de textos catalans contemporanis, tal com vaig tenir ocasió d'aplicar en l'edició del *Diari 1918* de Foix, cal tenir en compte el referent normatiu que té l'autor a cada moment i, doncs, tenir presents les diverses edicions dels diccionaris prescriptius, especialment el *Diccionari General de la Llengua Catalana* (1932, 1954, etc.) i el *Diccionari ortogràfic* (1917, 1923, 1931 i 1937), com també les gramàtiques.

A la segona part del llibre, la de l'edició, pròpiament, dels textos de Riba (p. 25-460), el lector pot comprovar el rigor amb què ha treballat Malé: cada esmena aplicada sobre el text base i cada desavinença de la normativa actual que s'hi ha conservat és a bastament justificada amb una sòlida i convincent argumentació. Des d'aquest punt de vista, es pot dir que ens trobem davant d'una edició crítica, perquè el text editat s'ha sotmès, lletra a lletra, mot a mot, a una avaluació crítica. Certament, el lector no

hi trobarà el típic aparat crític de variants d'autor de les edicions criticogenètiques, però el mètode d'establiment del text és el propi d'aquestes edicions.

El text que es pren com a base per a l'edició de cada llibre de poesia és el de la darrera edició feta sota el control de l'autor o la darrera versió manuscrita, segons es tracti dels llibres publicats o dels inèdits. En aquests darrers, Malé opta per oferir «a tall informatiu» les referències de les publicacions soltes dels poemes dels llibres inèdits (p. 31 i 434-438) però no dels publicats. En els primers, la darrera edició controlada per l'autor sol coincidir amb la de l'*Obra poètica. Antologia*, publicada per Ínsula el 1956, en versió bilingüe. Però, com el seu títol indica, es tracta d'una antologia i, per tant, no tots els llibres hi són publicats sencers, la qual cosa obliga l'editor a prendre com a text base dels poemes no inclosos dins l'antologia de 1956 el de la darrera edició del llibre de poesia en qüestió. Així, els dos llibres d'estances i *Del joc i del foc* presenten un text base «mixt» o «variable» i a les *Elegies* els poemes segueixen el text de 1956 però les notes el de 1951. «In questo caso», explicava Giulia Raboni en un escrit publicat a l'*Anuario Lope de Vega* de 2017, «tuttavia occorrerebbe forse rilevare, [...], quanto una scelta del genere possa essere fuorviante, dal momento che all'interno di raccolte o sillogi, esiste oltre al singolo elemento una architettura strutturale che lega tutti i testi fra loro e che dunque non è possibile utilizzare redazioni dei singoli testi, sottoposti a rimaneggiamento per conto proprio o all'interno di una diversa aggregazione, nel quadro della raccolta originale.» És clar que en el cas d'aquests tres llibres de Riba, el «salt textual» entre les versions de la darrera edició completa i les de l'*Antologia* d'Ínsula no implica en absolut una *variance* substancial, però, si més no en el pla teòric, val la pena de retenir la idea de Raboni que els textos d'un recull estan lligats en la unitat arquitectònica del llibre, els elements del qual no es poden substituir per versions reelaborades individualment.

D'altra banda, la decisió de bandejar les edicions pòstumes de Marfany i Sullà posa en relleu la necessitat de retornar als textos ribians per esmenar-ne algunes lliçons desencertades —que l'elegància de l'editor evita d'explicitar—, però al mateix temps obvia que una part considerable de les seves esmenes a les edicions «de referència» (= textos base) ja havien estat fetes pels editors anteriors.

Finalment, encara sobre l'edició, tot i que no entra dins el pla de l'edició de Malé, hauria resultat molt interessant reconvertir el volum de *Llibres de poesia* pel de *Poesia completa* de Riba i incloure-hi també els poemes dispersos que s'han conservat, manuscrits o publicats.

Per acabar, no insistiré en la gran utilitat dels «Comentaris» de Riba als seus textos, que ocupen la darrera part del llibre (p. 461-541). Tan sols vull afegir que estan disposats de la millor manera perquè siguin de fàcil localització: segueixen l'ordre

cronològic de publicació dels llibres de poesia ribiana i, dins de cada llibre, l'ordenació dels poemes. Cal tenir present que, dels 260 poemes del llibre, n'hi ha comentari de pràcticament 120. Els comentaris provenen de dues menes de materials: de les «cartes personals en què, o bé responnent a consultes o bé amb el disseny d'explicar-se tant davant els corresponents com de si mateix, aclaria el sentit de poemes i versos» i de notes manuscrites que redactava el poeta mateix perquè li servissin de guia per a les explicacions amb què solia acompanyar les seves lectures. Això explica la seva diversa naturalesa: des d'idees sols esbossades, en apunt, fins a explicacions redactades en un discurs argumentat que pot ocupar diverses pàgines, passant per resums en una sola frase i traduccions literals al castellà. I hi ha poemes amb un sol comentari, al costat d'altres que en tenen fins a nou, cosa que no sé fins a quin punt pot ser un indicatiu de quins poemes eren considerats més «difícils» per part de Riba.

Trenta anys després de la darrera publicació de la poesia completa de Riba, ja tocava de posar al mercat una altra d'actualitzada. I ningú millor que Jordi Malé per a dur a terme aquesta tasca, que ens ha ofert una edició feta amb totes les garanties filològiques. Esperem, d'altra banda, que la «Sèrie poetes» d'Edicions 62 ens ofereixi ben aviat una edició de semblants característiques d'algun dels altres poetes catalans que tant la necessiten, que tant la necessitem.

JOAN RAMON VENY
Càtedra Màrius Torres
Univesitat de Lleida
jveny@filcat.udl.cat
ORCID 0000-0001-8815-8715